

Profesiju struktūras izmaiņas un darba samaksas nevienlīdzība – Eiropas darbvieta uzraudzība 2017. gadā

Ievads

Nodarbinātība ES 2016. gadā beidzot ir atgriezies tajā līmenī, kāds bija pirms globālās finanšu krīzes. Atveseļošanās sākās 2013. gadā, un tās rezultātā ir radītas astoņi miljoni neto jaunu darbvieta. Lielākā daļa šo neto jauno darbvieta ir radītas pakalpojumu sektorā, tomēr izteikta nodarbinātības uzlabošanās ir vērojama arī ražošanā, kur izveidotas aptuveni 1,5 miljoni jaunu darbvieta.

Šajā Eiropas darbvieta uzraudzības sestajā gada ziņojumā sīkāk aplūkotas nesenas nodarbinātības izmaiņas dalībvalstu un apkopotā ES līmenī (no 2011. gada 2. ceturkšņa līdz 2016. gada 2. ceturksnim). Ziņojuma pirmajā daļā ir izmantota uz darbvieta balstīta pieeja, lai raksturotu nodarbinātības izmaiņas kvantitatīvi (cik darbvieta tika izveidotas vai likvidētas un kādās nozarēs) un kvalitatīvi (kāda veida darbvieta tās bija, galvenokārt vidējās stundas darba samaksas ziņā). Otrajā daļā, kas vairāk veltīta analīzei, ir aplūkota profesiju loma Eiropas darba samaksas nevienlīdzības strukturēšanā un tas, cik lielā mērā konstatētie darbvieta polarizācijas un modernizācijas modeļi pēdējā desmitgadē ir sekmējuši darba samaksas nevienlīdzības tendences.

Politikas konteksts

ES stratēģijā gudrai, ilgtspējīgai un integrējošai izaugsmei “Eiropa 2020” ir iekļauta apņemšanās veicināt augstu nodarbinātības un produktivitātes līmeni. Tas nozīmē atkārtotu pievēršanos iepriekšējās Lisabonas stratēģijas mērķiem – vairāk un labākām darbvieta. Vairāk darbvieta vajag, lai risinātu nepieņemami augstā bezdarba līmeņa problēmu. Taču labākas un produktīvākas darbvieta ir vajadzīgas arī, lai Eiropai vēlreiz sekmīgi izdotos uzlabot iedzīvotāju dzīves līmeni arvien plašākā, integrētā globālajā ekonomikā. Eiropas Komisijas 2012. gada nodarbinātības paketē (“Virzoties uz ekonomikas atlabšanu ar daudzām jaunām darba vietām”) ir apzinātas dažas nozares, kurās nodarbinātības izaugsme ir uzskatāma par visdrīzāk

iespējamu, un tās ir veselības aizsardzība, informācijas un komunikācijas tehnoloģijas, individuālie un mājsaimniecības pakalpojumi, kā arī daudzsoļošā, bet grūti definējamā zaļo darbvieta kategorija. Uz darbvieta balstīta pieeja, kas izmantota šajā ziņojumā, sniedz jaunākos datus par nodarbinātības līmeni un darbvieta kvalitāti augošās un sarūkošās nozarēs un profesijās.

Uz darbvieta balstīto pieeju 20. gadsimta 90. gados ASV ieviesa Nobela prēmijas laureāts Joseph Stiglitz un vēlāk pilnveidoja Erik Olin Wright un Rachel Dwyer. Konkrētais jautājums par to, vai darbvieta skaita pieaugums tiek panākts uz darbvieta kvalitātes rēķina, kuram šajā agrākajā darbā pievērsās amerikāņu pētnieki, laika gaitā ir kļuvis niansētāks. Uz darbvieta balstīta pieeja ir tikusi izmantota, lai novērtētu, kādā mērā attīstīto ekonomiku nodarbinātības struktūras polarizējas, novedot pie vidēji apmaksātu darbvieta skaita samazināšanās, vai modernizējas, palielinoties augsti kvalificētu darbinieku piedāvājumam. Ciktāl var secināt, ka dažos darba tirgos nodarbinātība polarizējas, šis pētījums ir saistīts arī ar plašāka mēroga bažām par pieaugošu nevienlīdzību.

Galvenie konstatējumi

Izmaiņas nodarbinātībā 2011.–2016. gadā

- Salīdzinājumā ar situāciju pirms trim gadiem 2016. gada 2. ceturksnī nodarbināto iedzīvotāju skaits ES bija palielinājies par astoņiem miljoniem. Nodarbinātības izaugsmē kopš 2013. gada ir vērojama tikai neliela nosliece labi apmaksātu darbvieta virzienā. Stabili ir palielinājies arī zemu un vidēji apmaksātu darbvieta skaits, kas atbilst patēriņa virzītai ekonomikas atveseļošanai.
- Ilgtermiņā (kopš 20. gadsimta 90. gadu beigām) augstāk apmaksātu darbvieta skaits ir turpinājis pieaugt straujāk salīdzinājumā ar pārējām darbvieta darba samaksas sadalījumā. Šī tendence attiecas gan uz recesijas, gan nerecesijas periodiem.

- Vairāk nekā septiņas no desmit darbvietām ES pašlaik ir pakalpojumu sektorā, kur darbvietu skaits ES kopš 2011. gada ir palielinājies par vairāk nekā astoņiem miljoniem. Nesenā nodarbinātības izaugsme pakalpojumu sektorā ir bijusi asimetriski polarizēta ar lielāku darbvietu skaita pieaugumu darba samaksas sadalījuma skalas augšdaļā un lejasdaļā.
- Kopš 2013. gada par 1,5 miljoniem ir palielinājies arī darbinieku skaits ražošanas sektorā. Šis pieaugums pārsvarā attiecas uz inženierzinātņu speciālistu, citu speciālistu un vadītāju darbvietām darba samaksas augšējā kvintilē, nevis uz tradicionālākajām ražošanas strādnieku darbvietām. Proporcioniāli lielākās ieguvējas neto jauno ražošanas sektora darbvietu ziņā ir bijušas ES 13 valstis (kopš 2004. gada ES pievienojušās valstis).
- Daudzās no straujāk augošajām lielajām darbvietām ievērojami ir palielinājies gados vecāku darbinieku īpatsvars, kas liecina, ka tādiem faktoriem kā darba mūža pagarināšana un vēlāka pensionēšanās nesenās nodarbinātības izaugsmes skaidrojumā ir tikpat svarīga nozīme kā darba tirgus dinamisma atdzimšanai.

Profesiju struktūras izmaiņas un darba samaksas nevienlīdzība

- Profesijām ir svarīga loma darba samaksas nevienlīdzības strukturēšanā Eiropā. Daļēji tas ir tāpēc, ka profesijas ir saistošais posms citu faktoru, piemēram, cilvēkkapitāla, sociālo šķiru un dzimumu un vecuma segregācijas ietekmei uz darba samaksas nevienlīdzību. Taču arī pašas profesijas ietekmē darba samaksas nevienlīdzību, iespējams, tāpēc, ka pastāv tādi specifiski mehānismi kā profesiju licencēšana, atestācija vai mācekļības sistēmas.
- Lai gan starp darba samaksas nevienlīdzības līmeņiem Eiropā ir lielas atšķirības, visās valstīs darba samaksas sadalījumā profesijas nodrošina ļoti līdzīgu pamatu. Darba samaksas atšķirību sadalījums starp profesijām un profesijās un profesiju darba samaksas hierarhija (kurās profesijās darba samaksa ir lielāka un kurās mazāka) visās valstīs principā ir vienāda. Aspekti, kas valstīs atšķiras, ir faktiskās atšķirības starp profesiju darba samaksu un tas, kādā mērā profesijas tiek klasificētas lielās grupās vai saistītas ar atšķirībām cilvēkkapitālā.
- Neraugoties uz to, ka pēc lielās recesijas darbvietu polarizācija Eiropā ir padziļinājusies un kļuvusi vispārējāka, profesiju dinamika nav bijusi noteicošais faktors darba samaksas nevienlīdzības attīstībā pēdējā desmitgadē. Darba samaksas sadalījuma izmaiņas profesijās daudz lielākā mērā ir izraisījušas kopējās tendences, kas raksturo darba samaksas nevienlīdzību, nekā darba samaksas izmaiņas dažādās profesijās vai profesiju struktūras izmaiņas.

Papildu informācija

Ziņojums “*Occupational change and wage inequality: European Jobs Monitor 2017*” (“Profesiju struktūras izmaiņas un darba samaksas nevienlīdzība – Eiropas darbvietu uzraudzība 2017. gadā”) ir pieejams: <http://eurofound.europa.eu/publications>

Lai saņemtu plašāku informāciju, sazinieties ar pētniecības vadītāju Enrique Fernández-Macías, rakstot uz adresi: efe@eurofound.europa.eu